

ANTICHITATEA CLASICĂ ȘI ÎNVĂȚĂMÎNTUL LICEAL *

DE

G. GUȚU

Chestiunea care face obiectul discuției noastre și asupra căreia sintem invitați a formula câteva idei mai generale nu este, propriu vorbind, o problemă pedagogică în sensul strict al cuvîntului. Ceea ce ne interesează în primul rînd nu sînt, cred, considerațiile pedagogice și psihologice care determină locul umanităților clasice în liceu, problemă adeseori tratată, care are în urma ei o lungă și pasionantă literatură, ci analiza unei situații existente, a unei experiențe care ne pune în prezența unor fapte verificate și tangibile și care ne obligă a le examina cu un simț de responsabilitate sporit. De fapt, se poate afirma că de aproape 100 de ani n-a existat dezbateri publică asupra organizării învățămîntului secundar, proiect de reformă în indiferent ce țară europeană, care să nu fi iscat o adevărată bătălie cu privire la rolul și locul umanităților clasice în programele școlare: partizani și adversari, oameni de cultură și oameni politici, asociații și particulari, părinți și educatori și-au risipit resursele talentului și inteligenței într-o luptă care, în esența sa, era o luptă politică și socială. Chestiunea umanităților clasice a servit prea mult timp ca stindard pentru partizani și ca țintă a atacurilor pentru adversari.

* Prezența acestor studii în programele școlare — ca să citez cuvintele lui Dettweiler¹ — nu este rezultatul unor considerații pedagogice..., ci urmarea naturală a dezvoltării culturii europene». Pentru noi, chestiunea cardinală este dacă cultura greco-latină, care a alimentat timp de 2000 de ani, aproape neîntrerupt, cultura europeană și care ține o parte atît de însemnată în dezvoltarea culturilor moderne naționale, în operele lor literare și artistice, în formarea oamenilor lor celor mai de seamă și în felul și mijloacele lor de a gîndi, de a simți și de a se exprima, poate și trebuie să-și îplinească mai departe rolul în cultura oamenilor societății noastre și, prin urmare, în educația tinerilor din școlile noastre.

Dacă răspunsul la această chestiune de principiu este afirmativ, a doua problemă este aceea a adaptării învățămîntului *direct*² al umanităților clasice, singurul care are o valoare

* Raport prezentat la Conferința internațională de studii clasice de la Brno, 1966.

¹ P. Dettweiler, *Didaktik u. Methodik des lateinischen Unterrichts*, p. 7.

² Insistența noastră, în cursul acestui raport, asupra contactului direct cu textele se datorește faptului că organizatorii colocviului cu tema « antichitatea clasică și învățămîntul » înclinau, în invitația trimisă, spre ideea transmiterii unor cunoștințe de cultură antică fără contact direct cu textele autorilor vechi și fără studiul limbii latine, cel puțin. În noul plan de învățămînt cehoslovac, studiul latinei figurează însă cu cîte 2 ore săptămînal, timp de 3 ani.

eminentă, probată printr-o practică de veacuri, la necesitățile actuale, reevaluind lucrurile, reexaminind programe, metode, manuale, culegeri de texte etc., dar mai ales valoarea din punctul de vedere al unei educații umaniste a fiecărui element de instrucție. Înlocuirea studiului direct, esențialmente formativ, cu un sistem de informații asupra diferitelor domenii ale culturii clasice, poate da, este adevărat, o orientare generală și rapidă, care ține mai degrabă de studiul istoriei antice, dar nu satisface decît exigențele elementare ale culturii. Ar fi, desigur, superfluu să dezvolt aici ideea evidentă că studiul umanităților clasice — limbă și literatură — a fost un element *organic* de educație în istoria societății europene și că el a constituit un factor dintre cei mai importanți ai unității acestei culturi europene. Răspunzînd lui E. Dühring în al său *Anti-Dühring*, Fr. Engels spunea: «Orizontul național limitat al omului de astăzi este încă prea cosmopolit pentru dl. Dühring. De aceea el vrea să înlăture cele două pîrghii care oferă, cel puțin în lumea actuală, mijlocul de a te ridica deasupra punctului de vedere național, limitat: cunoașterea limbilor vechi, care deschide, cel puțin oamenilor de toate neamurile care au primit educație clasică, un orizont comun lărgit, și cunoașterea limbilor moderne, necesară oamenilor diferitelor națiuni, pentru a se putea înțelege între ei și a se informa despre ceea ce se petrece în afara hotarelor lor»³.

De fapt, nu este epocă în istoria culturii moderne pînă în sec. al XIX-lea, n-a existat perioadă de înflorire a forțelor spiritului, de dezrobire a omului și de abolire a restricțiilor opresive sociale, politice, ideologice în care să nu se poată descoperi germeii ideilor și stărilor de spirit inculcate în conștiințele luminate prin cultura greco-latină (Renaștere, Reformă, Secolul luminilor, avîntul științelor în secolul al XIX-lea).

Cît despre rolul umanităților clasice în formarea oricărui om cultivat, și îndeosebi a aceluia care primul din familia lui se ridică la un nivel superior de instrucție, cred că mulți dintre noi pot aduce mărturia lor — mărturie irecuzabilă, căci este fundată pe sentimentul experienței personale și pe observații neîncetat făcute în jurul nostru — asupra caracterului *fundamental* al educației clasice. Un om de știință, al cărui nume nu mi-l mai amintesc, zicea că recunoștința cea mai mare pe care o datorează tatălui său este că i-a dat, din primii ani de școală, o educație care cuprindea printre celelalte materii și limba latină, căci, zicea el, ar fi putut învăța mai tirziu orice studiu, în afară de latină.

Într-adevăr, această educație clasică ne dă puțința de a ne însuși cultura modernă și contemporană în chip organic, ea ne permite o înțelegere autentică a valorilor ei și a evoluției ei istorice, ea ne conferă dimensiunea adîncimii și sentimentul intimității și al coerenței elementelor care constituie fondul nostru de cultură. Lipsa ei în formarea omului este resimțită, pentru cine nu rămîne la suprafața lucrurilor, ca o infirmitate: el are neîncetat sentimentul lacunelor sale, al precarității și inconsistenței bazei sale.

Engels considera, a m văzut, studiul limbilor moderne — firește se gîdea la limbile de mare circulație în Europa — ca a doua pîrghie în stare nu numai să ajute la eliberarea spiritului, dar să contribuie din plin la îmbogățirea lui prin depășirea limitelor locale. Slăbirea interesului pentru limbile clasice, care în realitate este o diminuare a interesului pentru fundamentele culturii actuale, a avut drept consecință inevitabilă slăbirea interesului pentru limbile moderne. Fenomenele se înlănțuie în mod firesc. Alarma care s-a dat în acești ultimi ani în țările noastre asupra acestei probleme și măsurile luate au produs un reviriment remarcabil în această privință.

Numai fundind educația în liceu pe adevăratele sale baze se pot forma oameni care să se simtă la lărgul lor în cultura națională proprie, ca și în cultura epocii lor. Căci rezultatul cel mai prețios al studiilor noastre este că cel care și le însușește se simte încorporat atît

³ Fr. Engels, *Anti-Dühring*, p. 472—473.

în cultura poporului său cît și în cultura umanității. Dimpotrivă, lipsa lor îl face oarecum străin și de una și de cealaltă.

România, ca toate țările socialiste de altminteri, a realizat, mai ales de la 1948 încoace, un progres de amploare fără precedent în istoria sa în ce privește dezvoltarea învățămîntului. E de ajuns să subliniem, menținîndu-ne pe planul învățămîntului în liceu, care din punctul nostru de vedere ne interesează îndeosebi, că în 1938 existau la noi 211 licee cu 29 000 elevi și că în 1963/64, de exemplu, noi aveam 550 de licee cu 376 620 elevi. Numărul elevilor din 1963/64 este deci de 13 ori mai mare ca al celor din 1938. Din acest număr, aproape 70% sînt fii de muncitori și țărani. Aceste două cifre pun în lumină două fenomene egal de caracteristice: mai întîi creșterea rapidă și în mari proporții a numărului elevilor liceelor și apoi faptul, de o semnificație egal de importantă, că aproape 70% dintre acești elevi, copii de muncitori și țărani, provin din familii care pentru prima oară, în general, își trimit băieții și fetele la liceu. Într-adevăr, trăsătura cea mai caracteristică a revoluției noastre culturale, săvîrșite în cursul acestor ultimi 20 de ani, este punerea în valoare a acestor bogate zăcămintе de energie umană, care pînă acum era ținută departe de cultura superioară.

Dar ar fi naiv să ne închipuim că această creștere n-a fost însoțită și de unele fenomene negative, inerente oricărei crize de creștere. După părerea mea, unele din ele n-ar fi existat, sau ar fi avut mai puțină importanță, dacă studiul limbii latine n-ar fi fost întrerupt în școlile noastre între 1948-1956, interval relativ scurt, dar revelator în privința efectelor negative pe care lipsa studiului limbii latine le poate produce asupra formării elevilor.

În timpul acestei perioade au fost create și au funcționat la noi 5 licee clasice (redușe, unele, la secții), destinate să asigure continuitatea acestor studii în țara noastră și în același timp să dea elevilor, printr-un program bine echilibrat, în care matematicile și fizica țineau un loc mai puțin larg decît în celelalte școli medii, dar suficient, o formație completă. (Limba latină se predă în 5 ore pe săptămînă și limba elină în 4.) Unii dintre colaboratorii noștri mai tineri au trecut printr-o astfel de școală. Experimentarea acestui sistem ne-a furnizat date prețioase pe care le voi supune reflecției Dvs. în concluziile acestui raport. Ceea ce trebuie să remarcăm de pe acum este inversarea scopului studiilor clasice pe care această soluție o aducea: în loc să rămînă fundament al studiilor (îndeosebi literare) în școala de cultură generală, ceea ce este principala lor rațiune, umanitățile clasice deveneau o specialitate, rezervată unui număr restrîns de elevi. Liceele clasice au fost școli speciale, impuse de necesități speciale. O asemenea soluție nu putea fi decît tranzitorie.

Absența latinei, chiar numai timp de cîțiva ani, din programa școlii medii a avut efecte atît de îngrijorătoare, încît toată lumea și-a dat seama la noi că aceste studii sînt indispensabile oricărui om de o cultură care depășește nivelul elementar, îndeosebi în condițiile revoluției culturale care caracterizează epoca noastră. Noi înșine, profesorii de limba latină, n-am fi crezut că efectele acestei întreruperi vor fi atît de rapide și atît de grave. Niciodată nu mi-am dat mai bine seama că o școală medie de cultură generală fără studiul umanităților clasice, fundat cel puțin pe studiul limbii latine, și fără studiul unei limbi cel puțin și unei culturi moderne de circulație europeană, rămîne o școală sub rolul ei. Se ajunsese, în acel timp, la situația că elevii noștri nu mai puteau înțelege cu precizie cuvintele vorbirii culte. Profesorii erau obligați să explice fără încetare și fără profitul corespunzător timpului folosit, noțiunile mai abstracte referitoare la viața morală, la procesele intelectuale și afective, la instituțiile sociale și politice etc., care, cu toate eforturile, pluteau într-un vag pe care nimic nu-l putea risipi: lipsa fundamentul, terenul pe care luaseră naștere și de care ele țin prin rădăcinile lor. Erau, precum se exprimă Komensky în stilul său energic și plastic, asemenea frunzelor, florilor și fructelor artificiale, care decorează ramurile copacilor tăiați de țărani pentru sărbătorile lor rustice; flori și fructe care « quia tamen non e radice propria uniuunt, sed externe appenduntur, fit ut nec multi-

placari possint, nec perennare. Nullos enim fructus talis arbor edit et, quae appensae sunt frondes, marcere contracto defluunt. At uir e fundamento doctus est arbor suae radices, proprio humore se sustentans, ideoque perpetuo uigens, uirens, florens, fructificans »⁴. Lucrul este adevărat nu numai pentru o limbă romanică, cum e româna, ci pentru orice limbă și cultură europeană.

Printr-un îndelung proces istoric, lucrurile apar așa cum Meillet ni le prezintă în ultimele rinduri din a sa *Esquisse d'une histoire de la langue latine*: « Autant le pouvoir politique a été divisé, autant a été complète l'unité de culture... Il est résulté de là que pour toutes les choses de la pensée, le latin a fourni de mots les langues modernes de l'Europe. Empruntés ici, traduits ailleurs, ces termes sont au fond les mêmes partout. C'est à l'emploi commun du latin que l'Europe doit d'avoir gardé quelque unité dans ses moyens d'expression, malgré la différence qu'il y a entre les parlers usuels. C'est parce qu'il y a derrière la variété apparente des langues modernes de l'Europe un même fond latin qu'elles se laissent traduire exactement les unes dans les autres; car on ne saurait traduire vraiment une langue vraiment étrangère »⁵.

Și nu e vorba numai de cuvinte, ci de noțiuni morale și intelectuale comune, de estimări comune, de sentimente comune, de un fel comun de a gândi și de a judeca. Cultura fiecărui popor european, într-un grad diferit, firește, și sub influența a diferiți factori istorici, este impregnată de fondul de cultură greco-latin, indiferent de aspectul particular pe care îl are.

Mai mult, asistăm astăzi la un proces care lărgeste considerabil și repede sfera vorbirii uzuale, prin difuziunea masivă a unei culturi mai ridicată, prin nevoia unei exprimări mai bogate, mai nuanțate, mai abstracte decît altădată. În același timp, progresele tehnice, nivelul ridicat al industrializării, într-un cuvînt nivelul vieții civilizate actuale impune un mare număr de termeni noi. Dar aceste cuvinte noi sînt cele mai multe de origine latină: ele trebuie să fie înțelese și folosite corect; calea cea mai indicată și, aș spune, cea mai scurtă și cea mai economică spre a ajunge la rezultate ferme, durabile, este contactul direct cu limba latină.

Necesar pentru orice limbă europeană, acest contact este indispensabil pentru o limbă de origine latină ca româna. Este inutil să insistăm. Imaginînd în *Trionfi* cortegiul triumfal al Gloriei, zeița, Petrarca salută plin de emoție apariția lui Cicero « al cui passar l'erba fioriva » și a lui Vergilius și exclamă: « questi son gli occhi della lingua nostra »⁶. Reluînd comparația marelui poet italian și dînd cuvintelor lui un sens mai puțin figurat, aș putea zice că pentru noi, românii, nu numai studiul scriitorilor latini, ci cunoștințele de limba latină, oricît de modeste, « son gli occhi della lingua nostra »: ele ne deschid ochii asupra limbii noastre, ne-o revelează pe planul unei conștiințe lingvistice mai reflectate. Acest studiu paralel, acest sprijin continuu este indispensabil celor ce se ridică la un grad mai înalt de instrucțiune; fără el noțiunile se încurcă, se încețoșează în conștiința celor ce vorbesc.

Prin tot ce am spus, ne-am și pronunțat în principiu asupra problemei propuse discuției noastre « problema aspectelor celor mai importante ale culturii antice, asupra căroră elevii școlii medii ar trebui să fie informați și, în același timp, asupra amploarei acestei informații ». Noi nu putem separa însușirea elementelor culturii greco-latine de studiul limbilor clasice, cel puțin al latinei, ca mijloc ominamente *formativ*, nici de studiul *direct* al literaturii, căci literatura este expresia cea mai nobilă și cea mai vie a acestei culturi clasice. Nu pot rezista tentației de a cita încă o dată pe marele pedagog ceh Komensky, care în a sa *De Latinae linguae studio perfecte instituendo dissertatio didactica* (30) zicea: « Quemadmodum enim lumen a lumine accenditur et magnetis uirtus ab admoto ferro prouocatur, ita ingeniorum affrictu excitantur inge-

⁴ I.A.Komensky, *Didactica Magna*, cap. XVIII, fund. V.

⁵ A.Meillet, *Esquisse d'une histoire de la langue latine*, Paris, 1928, p. 282 - 283.

⁶ Fr. Petrarca, *Trionfi* (Triumphus Famae III, v. 16, 21).

nia et exserunt uim suam». Literatura este aceea care vorbește prin marile spirite în și peste toate timpurile; numai prin contactul direct cu aceste texte antichitatea clasică poate fi simțită ca o forță vie în cultura prezentului și studiul ei ca o necesitate. Altminteri, aceasta devine un cîmp închis, rezervat specialiștilor, și se condamnă la inevitabilă extincțiune în conștiința oamenilor cultivați din zilele noastre. Firește, nu se poate înțelege ce este profund uman în aceste texte decît explicînd tot ce aparține împrejurărilor istorice în care aceste opere au apărut, dar aceste elemente de documentare nu valorează, pentru școala medie, decît în măsura utilității lor în serviciul textului și a îmbogățirii culturii generale. Dacă studiile clasice pot merita în continuare numele de «umanități clasice» și păstra astfel rolul lor în cultura generală a tineretului actual, viabilitatea lor nu se poate, în primul rînd, asigura decît prin valorile care depășesc materia istorică în care s-au încorporat.

Nu subapreciem, este de la sine înțeles, un sistem de informații asupra culturii clasice și sîntem de acord că el este indispensabil oricărui om cultivat, dar credem că studiul istoriei antice în școală este acela care satisface această nevoie de orientare sistematică asupra dezvoltării grecilor și romanilor, asupra modului lor de viață, asupra creațiilor lor materiale și spirituale. În școala noastră de cultură generală istoria antică se studiază în cl. a V-a în 2 ore săptămînal. În liceu, această disciplină se reia în cl. a IX-a, de asemenea în 2 ore săptămînal. Istoria grecilor și a romanilor cuprinde cam 4/5 din programa de istorie a popoarelor antice, ceea ce arată importanța care i se acordă. Lecțiile despre cultura greacă și romană sînt complementul natural al capitolelor care tratează istoria socială și politică a fiecărei perioade. Ele sînt prezentări destul de amănunțite și sistematice și oferă un tablou suficient asupra contribuțiilor acestor popoare la dezvoltarea culturii omenesci. În afară de manuale, elevii au la dispoziție o *Culegere de texte istorice*, care le permite un contact mai direct cu materia studiată. Dar, evident, scopul învățămîntului istoriei fiind acela de a da un sistem de cunoștințe și de a face înțelese fenomenele istorice în relațiile lor de cauzalitate și interdependență, aceste cunoștințe rămîn aproape în întregime pe plan intelectual. O altă sursă, care alimentează, cu un efect educativ deosebit, necesitatea de orientare a elevilor asupra culturii clasice este studiul literaturii. În prima clasă a liceului se studiază genurile și speciile literare, apariția lor, caractere, dezvoltare. Studiind de ex. genul epic, se începe cu epopeea și se citește, în traducerea lui G. Murnu, *Iliada* și *Odissea*; studiind tragedia, elevii analizează *Antigona* și așa mai departe.

În sfîrșit, un alt mijloc de contact al elevilor noștri cu literatura greacă și latină este lectura personală a operelor în traducere. În acești ultimi 20 de ani s-au făcut eforturi remarcabile spre a pune la dispoziția cititorilor operele celor mai mari scriitori antici, fie reeditînd traduceri anterioare, prevăzute cu introduceri și explicații bogate, fie, în majoritatea cazurilor, procedînd la traduceri noi. În cîțiva ani, cititorul român va avea aproape toate operele importante ale antichității în traduceri noi sau reeditate.

Dar, repetăm, acestea sînt pentru studiile noastre mijloace care în nici un caz nu pot înlocui studiul direct.

Ne dăm bine seama că în calea obiectivului pe care-l urmărim se ridică astăzi dificultăți, reale sau aparente, impuse unele de necesități ale vieții actuale, care nu se pot neglija, altele de prejudecăți, care au durat prea mult și al căror temei ar trebui să fie reanalizat. Experiența ne arată că în condițiile impuse de viața actuală a pretinde ca umanitățile clasice să aibă locul pe care-l aveau acum cincizeci de ani în liceu nu este nici posibil, nici de dorit. Realități noi se ridică în fața noastră, sîntem chemați să le analizăm într-un spirit mai filozofic, mai umanist.

Dar profesori capabili să lucreze în acest spirit umanist trebuie să fie formați la Universitate, în Facultăți de filologie clasică practicînd acest spirit. Este o gravă întrebare, adesea ridicată, dacă natura și scopul cercetărilor întreprinse în domeniul filologiei clasice, peste tot în

lume, de mai bine de o sută de ani, opera imensă de investigație științifică ce se urmărește în toate domeniile științei antichității a contribuit într-o măsură cit de cit corespunzătoare la formarea profesorului de umanități clasice, capabil să facă o explicație de text literar cu metodele literaturii, să facă a trăi o pagină în conștiința unui tânăr de astăzi ca un mijloc de adîncire și îmbogățire a ființei lui. În domeniul științelor spiritului nu putem renunța la judecățile de valoare și ceea ce noi punem în valoare mai întîi în învățămîntul literar clasic în liceu este ceea ce, depășind limitele unei epoci, are virtutea de a putea institui un dialog intim, revelator, cu oamenii din zilele noastre, de a ne angaja ca o prezentă vie, oricît de depărtată, la o dezbatere care ne interesează personal. Dacă felul în care se studiau altădată textele antice, propuse unei admirații necondiționate, considerate ca modele de imitație, explicate printr-o retorică de vagi generalități și vidate de forța lor vitală prin practicarea unei metode non-istorice este în mare parte de condamnat, nu poate fi condamnată mai puțin o altă metodă, aceea care, explicînd prin observații micrologice infinite tot ce este exterior, lasă aproape neatins tot ce poate ajuta la înțelegerea unei pagini de literatură ca fapt literar, ca operă de creație, ale cărei resorturi constituie încă, dacă sînt puse în mișcare, forțe capabile să declanșeze o emoție, ca și cum ar fi vorba de un text actual. Arta de a face o astfel de explicație este o artă grea și delicată, care trebuie învățată undeva.

Rămîne, ca să răspundem invitației ce ne-a fost adresată, să prezentăm pe scurt o informație privitoare la locul pe care studiile clasice, reduse în fapt la latină, îl au în planurile noastre de studii și, în fine, să exprimăm un punct de vedere personal asupra a ceea ce, după părerea noastră, ar putea fi organizarea lor în viitor.

Studiul limbii și literaturii latine a fost reintrodus în planul nostru de învățămînt în 1956, cînd durata școlii de cultură generală s-a prelungit de la 10 la 11 ani. În școala de 11 ani, școala elementară avea o durată de 7 ani, școala medie de 4 ani. Cursurile școlii medii erau comune în primii doi ani, divizate în 2 secții: științifică și umanistă, în ultimele două clase. Latina se predă în primele 2 clase cu program comun în 2 ore pe săptămînă și în ultimele două numai la secția umanistă, cu 4 ore pe săptămînă la clasa a X-a (penultima clasă) și 2 ore într-a XI-a (ultima). În primele 2 clase, cele comune, scopul era: a) de a face pe elevi să-și însușească elementele gramaticii latine (morfologie și sintaxă), dîndu-le astfel baza necesară studiului limbii latine în clasele următoare, întărind totodată sistemul gramatical al limbii române și al limbilor străine; b) de a prezenta, prin bucăți alese, aspecte caracteristice ale vieții romanilor, lărgind prin aceasta orizontul intelectual al elevilor; c) de a oferi prilejul apropiierilor continue între vocabularul latin și cel român și a explica astfel sensul multor cuvinte din limba noastră actuală. În clasele secției umaniste, elevii studiau operele celor mai mari scriitori latini prin texte explicate, încadrate în evoluția social-politică și culturală a societății romane, și precedate de lecții introductive asupra vieții și operei scriitorului studiat. Autorii studiați în clasa a X-a erau: Caesar, Cicero, Sallustius, Titus Livius și Ovidius, iar în clasa a XI-a: Lucretius, Vergilius, Horatius, Tacitus.

Dezvoltarea continuă a economiei și culturii în România, noile condiții de muncă și de viață au impus, în acești din urmă ani, ridicarea nivelului educației și instrucției. S-a trecut de aceea progresiv de la învățămîntul general și obligatoriu de 7 ani la cel de 8 ani; școala medie, care poartă acum numele de liceu, își păstrează durata de 4 ani. Prima clasă a liceului (a IX-a) are un program comun pentru toți elevii. Cele trei clase următoare (a X-a, a XI-a și a XII-a) se divid în 2 secții: științifică și umanistă. În liceu, limba latină este obiect de studiu pentru toți elevii în clasa a IX-a cu 2 ore săptămînal. În clasele a X-a, a XI-a și a XII-a, limba latină se studiază la secția umanistă în 2 ore săptămînal. În prima clasă a liceului se studiază morfologia și elemente de sintaxă a propoziției. În clasa a X-a (secția umanistă) se continuă studiul morfologiei, dar accentul cade pe studiul sintaxei (propoziție și frază). În ultimele două clase (a XI-a și

a XII-a) se studiază prin fragmente alese aceiași autori, citați mai sus pentru școala de 11 ani, evident cu adaptările impuse de un spațiu mai restrâns.

După părerea mea, locul limbii latine în planul nostru de învățămînt este încă prea modest, dar, în ciuda locului acordat și cu o programă totuși ambițioasă, profesori și elevi fac eforturi și obțin rezultate satisfăcătoare. Reprezentantii Societății noastre de studii clasice au pledat, în intervențiile lor pe lângă autoritatea școlară pentru un program cu 3 ore pe săptămînă, cel puțin pentru cele trei clase ale secției umaniste. Un astfel de plan ar da complet satisfacție exigențelor unui învățămînt prin excelență formativ. Un foarte mic efort pentru lărgirea cadrului actual ar avea efecte considerabile. Societatea de studii clasice își propune să-și îndrepte interesul în acest scop.

O altă chestiune care constituie pentru noi o preocupare este problema limbii eline. În prezent, limba elină nu se studiază decît la secția de filologie clasică și, facultativ, la cea de istorie. Studiul începe, așadar, prea tîrziu și se adresează unui număr restrîns de studenți. Cred că restabilirea liceelor clasice, patru sau cinci în total, care au funcționat la noi de la 1948 pînă la 1966, sau, mai bine, crearea cîtorva secții clasice pe lângă liceele actuale, cu un program special de limba latină și greacă, ar fi o soluție fericită, ușor realizabilă.

N-aș putea sfîrși acest raport decît aducînd un respectuos omagiu memoriei lui Ian Amos Komensky, al cărui spirit trebuie să domine discuțiile noastre, și care într-un fel de « *Défense et illustration de la langue latine* »⁷ zicea: « este o limbă cultă și face oameni culți » (*docta est doctosque facit*).

⁷ I.A. Komensky, *De reperta ad auctores latinos prompte legendos et clare intellegendos facili, brevi, amoenaeque via*, cap. 1, 3.